

AK
KÄRNTEN

OGB

institut für die geschichte
IGKA
der kärntner arbeiterbewegung

19**20**
2030!
Zusammen. Arbeiten.
Skupaj. Delamo.

AUSSTELLUNG • RAZSTAVA

(AB)STIMMUNGS

BILDER

**SLOVENSKI
PREVOD**
SLOW. ÜBERSETZUNG

VORWORT | UVODNE BESEDE

© AK/Jost&Boyer

Dne 10. oktobra 2020 obeležujemo stoto obletnico koroškega plebiscita. Leta 1920 je večina prebivalcev južne Koroške glasova za obstanek pri Avstriji in s tem osnovala temelj za nadaljnjo zgodovino naše dežele. Delavsko gibanje je prispevalo bistven delež k izidu plebiscita, saj je bil motiv za glasovanje za mlado republiko Avstrijo napredna socialnopolitična zakonodaja, ki se je uporabljala od leta 1918. Sem sodi osemurni delavnik, zakon o dopustih delavcev ali ustanovitev svetov delavcev in leta 1920 ustanovljene zbornice za delavce. Ti priborjeni dosežki so koristili predvsem delavcem, ki so oddali svoje glasove glede na gospodarska pričakovanja ter možnosti življenja in dela v prihodnosti.

Razstava „(Ab)Stimmungsbilder“, ki ponazarja impresije koroškega plebiscita, želi ujeti razpoloženje tistega časa. V kombinaciji z umetniškimi interpretacijami umetniške delavnice VÖGB (Društva avstrijskega sindikalnega izobraževanja) so nastale nove podobe in perspektive na dogodke izpred stotih let. Obiskovalke in obiskovalci so vabljeni, da se поблиže soočijo s svojimi lastnimi vsakodnevnimi odločitvami. Razstava je del celotnega projekta »1920-2020-2030: Zusammen. Arbeiten. Skupaj. Delamo.« in se uvršča v aktivnosti kooperacijskih partnerjev Delavske zbornice Koroške AK Kärnten, Zveze avstrijskih sindikatov ÖGB Kärnten in Instituta za zgodovino koroškega delavskega gibanja IGKA okrog jubileja koroškega plebiscita.

Veselim se Vašega obiska.

Predsednik Delavske zbornice Koroške
Günther Goach

Izdajatelj

Institut für die Geschichte der
Kärntner Arbeiterbewegung
(IGKA)
Fromillerstraße 31/2,
9020 Klagenfurt/Celovec

V sodelovanju z

Kammer für Arbeiter und
Angestellte für Kärnten
Österreichischer
Gewerkschaftsbund Kärnten

Vodja projekta

Mag. Daniel Weidlitsch,
AK Kärnten

Kurator

Mag. Florian Kerschbaumer

Sodelovanje

Mag.^a Anna Enderle, IGKA

Vizualna ideja in koncept, dizajn razstave in celotna produkcija

Agentur ilab crossmedia,
www.ilab.at

Prevod brošure

Mag.^a Marina Einspieler-Siegert

(AB)STIMMUNGSBILDER IMPRESIJE KOROŠKEGA PLEBISCITA

100. obletnica koroškega plebiscita ne daje le priložnosti, da se spomnimo dogodkov okoli leta 1920 in njihovega pomena za koroško zgodovino, temveč tudi, da se vprašamo, katera zgodovinska spoznanja nosijo še posebej velik pomen za sedanjost. Tukajšnja razstava z naslovom „(Ab)Stimmungsbilder – impresije koroškega plebiscita“ sledi trem glavnim ciljem:

Prvi cilj razstave je rekonstruirati raznolikost upanj, strahov, mnenj in razpoloženja v času pred koroškim plebiscitom, z vidika različnih protagonistov. Ta pristop naj bi pokazal, da razprava v pripravi na plebiscit, ni temeljila samo na nacionalnih motivih in da je zlasti gibanje delavk in delavcev pomembno prispevalo k zgodovinskemu razvoju. V ta namen so različni vidiki tematskih sklopov, kot npr. „delo“, „domovina“ in „življenje“ analizirani in ponazorjeni z zgodovinskim referenčnim gradivom.

Drugi cilj razstave je, na podlagi zgodovinskih dokazov opozoriti na dejstvo, da se na videz preproste odločitve ob natančnejšem pregledu in ob upoštevanju številnih vplivnih dejavnikov izkažejo za izjemno zapletene. Zato so na primernih točkah vzpostavljene povezave s sedanjostjo, ki se izlijejo v subjektivne impresije obiskovalca. Te lahko pridejo do izraza v tukaj postavljeni volilni kabini.

Tretji cilj razstave pa je dobesedno razumevanje impresij plebiscita. Umetniki in umetnice iz umetniške delavnice ÖGB-Kunstwerkstätte so k temi pristopili s kritičnim pregledom zgodovinskih virov in z ustvarjalne perspektive. Tako nastala dela se nanašajo na različne pomenske ravni, ki jih lahko imajo dogodki okoli leta 1920 tukaj in zdaj.

#DANES?
IMAŠ IZBIRO?

#PRIHODNOST
IMAŠ IZBIRO!

GLASOVALNA
KABINA

Eine Wahl | Izbira med gospodarskimi pričakovanji ter **možnostmi življenja in dela v prihodnosti**

Po koncu prve svetovne vojne in razpadu habsburške monarhije se je mlada avstrijska republika soočila z velikimi gospodarskimi in socialnimi izzivi. Zlasti v prvih letih po koncu vojne so bile razmere glede oskrbe s hrano in blagom za vsakodnevne potrebe prebivalstva ter nujno potrebnimi surovinami za industrijo izredno problematične. Na splošno je bila življenjska sposobnost nove „pritlikave države“ (Karl Renner) močno vprašljiva in napoved prihodnosti je bila črnogleda. Zaznamovan s to negotovostjo je koroški plebiscit potemtakem pomenil tudi izbiro med gospodarskimi pričakovanji ter možnostmi življenja in dela v prihodnosti.

Zagovorniki priključitve državi SHS ali njenim uradnim zastopnikom so opozarjali na zadostno količino hrane, na - v primerjavi s številom prebivalcev - dvakrat večji gospodarski prostor in na obilen trg za industrijske izdelke. Tako je bila na primer vojska države SHS na videz bistveno privlačnejši kupec orožja iz Borovelj kot avstrijske oborožene sile, ki so jih pariške pogodbe zmanjšale na minimum.

Na avstrijski strani so svoja mnenja utemeljevali z zgodovinsko zraslim in geografsko ugodnim koroškim gospodarskim prostorom ter z obstoječo infrastrukturo. Zlasti številni kmetje so bližajočo se priključitev državi SHS smatrali kot bodočo prikrajšanost za svoje tradicionalne trge (npr. Celovec) in izpostavljenost veliki konkurenci jugoslovanskega kmetijstva. Gibanje delavcev in delavk je na drugi strani poudarilo napredek v industrijskem razvoju in s tem povezane zaposlitvene možnosti. V svoji argumentaciji je gibanje še posebej poudarilo nedavno dosežene socialne dosežke, kot so osemurni delavnik, zakon o dopustu delavcev, ustanovitev svetov delavcev ali zavarovanje za primer brezposelnosti.

VERSORGUNGLAGE | OSKRBA

Gospodarska in socialna situacija za mlado avstrijsko državo in njene prebivalce sta bili po letih vojne izjemno napeti. Proizvodnja hrane je bila sposobna pokriti le majhen del povpraševanja, energetska kriza pa je predstavljala velike izzive ne le za industrijo, ampak predvsem za prebivalce mest v zimskih mesecih. Posledično sta bila pomanjkanje in upanje na boljšo prihodnost pomembna motivacija v zvezi s koroškim plebiscitom. Konkretni zmožnosti oskrbe prebivalstva s hrano - tako z avstrijske kot jugoslovanske strani - so bile pomemben instrument za zagovarjanje lastnega položaja.

„Molila bom za Jugoslovane in glasovala za socialne demokrate (Avstrijce)!“

„Stara in revna slovenska mati je v času okupacije pogosto dobivala hrano od Jugoslovancev. Ali je naj ne bi sprejela ob neznanskem pomanjkanju hrane, ki je bilo v tistem času prisotno povsod? Da, vzela je toliko, kot je lahko, in s hrano poskrbela zase ter jo delila s svojimi sinovi in vnuki. Toda mati je hrano sprejela tudi z avstrijsko-nemške strani! Za katero stran bi se naj zdaj odločila? Dolgo, zelo dolgo je razmišljala, a končno je rekla: „Molila bom za Jugoslovane in glasovala za socialne demokrate (Avstrijce)!“ Zagotovo to ni bila edina ženska, ki je tako razmišljala in ravnala, veliko jih je bilo takih. Le tako je Avstrija lahko zmagala.“

Hans Lager, Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918 – 1920. Celovec 1930, str. 153 in dalje

Hans Lager: Učitelj in kasneje deželni šolski inšpektor Hans Lager se je rodil 24. junija 1882 v Muti (okraj Šmohor). Kot član Socialdemokratske delavske stranke oz. Avstrijske socialistične stranke (SPÖ) je bil med drugim župan Volšperka, poslanec koroškega deželnega zbora, deželni svetnik Koroške in član avstrijskega državnega zbora. Hans Lager je poleg svojega političnega delovanja kot kronist svojega časa objavil številne publikacije - na primer o koroškem plebiscitu ali o osebnih izkušnjah med deportacijo in priporom v koncentracijskem taborišču Dachau. Umrl je na Dunaju, 12. aprila 1949.

WIRTSCHAFTSFRAGEN | GOSPODARSKA VPRAŠANJA

Na avstrijski in tudi na jugoslovanski strani so bila gospodarska vprašanja pomembna propagandna izhodišča za spodbujanje določenih zadev. Na strani države SHS je bila predvsem vprašljiva sposobnost gospodarskega preživetja alpske republike - stališče, ki so si ga delili številni Avstrijci, ki so zaradi tega zahtevali priključitev k Nemčiji. Koroška argumentacija za bivanje v Avstriji je po drugi strani temeljila na prepričanju v sposobnost in zmogljivost lastne industrije, konkurenčni zaščiti koroških kmetov pred jugoslovansko agrarno državo, obstoječi infrastrukturi (npr. železnica), razvijajoči se socialni državi in prihodnjem potencialu turizma. Predvsem pa je bil, kot kažejo poročila tako imenovane Milesove komisije, izpostavljen pomen Celovške kotline kot enotnega gospodarskega prostora. Ekonomski vidiki in s tem povezani prihodnji obeti so bili zato zelo individualna vprašanja, ki so neposredno vplivala na volilno vedenje.

... iz sebičnega poslovnega interesa ...

„Grdi pojavi ne smejo ostati neomenjeni. Številni trgovci in poslovneži, ki drugače niso mogli glasneje podpirati nacistične Nemčije in so se vedno izdajali za stebre nemškega nacionalizma, so se med okupacijo zaradi sebičnega poslovnega interesa spreobrnil in se vrgli v naročje Jugoslovanom. Nekateri so se tako obogatili, a spoštovanja si niso prislužili.“

Florian Gröger, Von unten auf! Eine Selbstbiographie. Celovec 1926, str. 33.

Florian Gröger: Delavec, novinar in politik Florian Gröger se je rodil 10. avgusta 1871 v revni družini v Šleziji. Njegova kariera ga je kot usposobljenega tkalca platna popeljala v številna mesta v Avstro-Ogrski monarhiji. Postal je član socialdemokratske delavske stranke in se posvetil intenzivnim novinarskim dejavnostim za delavsko gibanje. Po več bivanjih na Koroškem je od leta 1910 ostal v Celovcu med drugim kot urednik socialdemokratskega časopisa „Arbeiterwille“. V naslednjih letih je prevzel številne pomembne politične položaje: poslanec Reichsrata, član začasne in konstitutivne državne skupščine, član državnega zbora, poslanec deželnega zbora Koroške in namestnik deželnega namestnika. Leta 1921 je bil končno izvoljen za koroškega deželnega glavarja. Umrl je 19. maja 1927 v Celovcu. Florian Gröger velja za enega najpomembnejših akterjev delavskega gibanja med koroškim plebiscitom.

OPIS GRAFIKE: Bistveni dokazi zagovornikov za priključitev delov Koroške k državi SHS so bili slaba gospodarska situacija v Avstriji in podhranjenost ter brezperspektivnost prebivalcev. Razen tega so opozarjali na visoke državne dolgove in prekipevajočo birokracijo.

PROPAGANDA | PROPAGANDA

Že mesece pred koroškim plebiscitom sta tako avstrijska kot tudi jugoslovanska stran vodili intenzivno »propagandno vojno« (Hellwig Valentin). Poleg številnih publicističnih aktivnosti (plakati, letaki, časopisi itd.) in javnih dogodkov so imele veliko vlogo donacije in ugodnosti, pa tudi ustrahovalni ukrepi, dezinformacijske kampanje in nasilje. Politično udejstvovanje je pogosto spremljala visoka stopnja osebnega tveganja. Tistim, ki so se zavzemali za bivanje v Avstriji, na območjih Koroške, ki jih je nadzirala država SHS, je grozila zaporna kazen. Kot posebej produktivni in ambiciozni v svojih oglaševalskih prizadevanjih so se izkazali avstrijski socialni demokrati, ki so z medijem „Socialdemokratska sporočila za glasovalno območje“ baje dosegli skupno naklado 30.000 izvodov.

„... zdaj se bodo pa zares lotili tega, da socialdemokratske delavce naučijo manir“

„Cona A glasovalnega območja na Koroškem je že devet mesecev v rokah Jugoslovanov. Čeprav mirovna pogodba iz St. Germaina temu območju zagotavlja prosti, avtonomen plebiscit pod nadzorom zaveznih sil, je to glasovalno območje ostalo [...] pod okupacijo države SHS, prebivalstvo tega območja pa je brez zaščite izpostavljeno organom SHS. [...] Ker se socialdemokratski delavci v glasovalni coni A kljub vsem oblikam pregona ne želijo zavezati državi SHS, temveč trdno stojijo ob strani nemško-avstrijski republiki, njihove zaupnike zasledujejo, izganjajo in jih z oboroženim nasiljem spravljajo čez razmejitevno črto. Upravitelj občine Borovlje [...] je izjavil, da „se bodo šele zdaj resno lotili tega, da socialdemokratske delavce naučijo manir.“

*Maria Tusch in drugi poslanci v vprašanju za ustanovno državno skupščino 24. marca 1920,
URL: <http://alex.onb.ac.at/>.*

Maria Tusch: Delavka v tobačni tovarni, Maria Tusch, se je rodila 1. decembra 1868 v Celovcu. Kot predsednica koroškega Ženskega deželnega odbora, predsednica tobačnih delavk in delavcev ter članica občinskega odbora Blače pri Celovcu se je zavzemala za izboljšanje delovnih pogojev in za pravice žensk. Leta 1919 je bila ena prvih žensk v Avstriji, ki je bila izvoljena v konstitutivno državno skupščino. Do leta 1934 je delovala kot članica avstrijskega državnega zbora. Umrla je 25. julija 1939.

OPIS GRAFIKE: Predvsem pobudniki avstrijskega delavskega gibanja so v svojih argumentih za obstanek pri Avstriji opozarjali na številne uspehe – uvedbo osemurnega delavnika, zakon o dopustih delavcev, zavarovanje v primeru brezposelnosti itd. – pri postavitvi delujoče socialne države.

Die individuellen | Individualne perspektive in izkušnje so zaznamovale **razpoloženje** in **motive** v času pred koroškim plebiscitom.

Možni scenarij, da bi lahko bili v prihodnosti del druge države, je temeljno vplival na različna področja vsakdanjega življenja prebivalcev na območju glasovanja. Za nekatere je bilo to povezano z upanjem na boljše gospodarske priložnosti in kulturni razvoj ali hrepenenje po jezikovni ali narodni enotnosti pod streho nove države SHS. Drugi so s to perspektivo povezali številne strahove: družbeni propad, ponovni vpoklic v vojsko, izgubo domovine in prehod z večine na položaj manjšine.

Motive, ki so bili odločilni za vsako volilno vedenje, so zato spremljali vidiki in vprašanja, ki bi lahko od posameznika do posameznika izpadli zelo različno: kako bo glasovanje vplivalo na mojo družino in moja družbena razmerja v primeru novih meja? Ali bom lahko obdržal službo? Kje bom lahko prodal svoje izdelke in kje bom dobil novo blago za svoje podjetje? Kako bom lahko v prihodnosti vzdrževal ali uporabljal svoj jezik, svojo kulturo in svojo vero? Bom ponovno vpoklican v vojsko? Kaj se bodo moji otroci učili v šoli in kakšne priložnosti se jim bodo ponudile v prihodnosti? Kakšne konkretne izkušnje sem zbral v mesecih jugoslovanske okupacije?

Poleg pomembnih narodnih in gospodarskih perspektiv je treba upoštevati tudi številne individualne perspektive in izkušnje, ki so temeljno zaznamovale razpoloženje pred koroškim plebiscitom.

#DANES?
#ŽIVETI

IMAŠ
IZBIRO?

#PRIHODNOST
#ŽIVETI
IMAŠ IZBIRO!

Bi se zavzemal
za krajši delovni čas
ob enaki plači?

ALLTAG | VSAKDANJE ŽIVLJENJE

Konkretne vsakdanje izkušnje prebivalstva v glasovalnem območju, ki so jih zbirali med jugoslovansko okupacijo v mesecih pred 10. oktobrom 1920, so imele velik vpliv na glasovalno vedenje. Skupaj so te izkušnje spremljali številni negativni vidiki: pomanjkanje različnih izdelkov, naraščajoče cene, izoliranost od središč, kot je Celovec z istočasno nezadostno prometno infrastrukturo na severu Jugoslavije, državni nadzor nad pomembnimi podjetji in premoženjem, zgrešeno vedenje jugoslovanske vojske, odpuščanje ali izgon učiteljev in administratorjev itd. Obseg odzivov odgovornih države SHS na te težave je segal od nezainteresiranosti, preko policijskih ali propagandnih intervencij do konkretnih, a včasih oklevajočih ukrepov za odpravo nepravilnosti.

... razporeženje prebivalstva na Koroškem (se je) v odnosu do nas in naših prizadevanj zelo ohladilo ...

„Glasovi, ki so v vedno večjem obsegu k nam prihajali s Koroške, nam nikakor niso obetali ugodnega izida glasovanja. Na tem mestu moram omeniti dejstvo, da se je v mnogih primerih tudi naša lastna vojska do slovenskega prebivalstva obnašala, kot da je na sovražnem ozemlju. Ropi in tatvine slovenskega premoženja so bili žal precej številni [...] Če dodamo še vpliv sovražne propagande, je razumljivo, da se je razporeženje prebivalstva na Koroškem, ki nas je pričakovalo kot osvoboditelje, v odnosu do nas in naših prizadevanj zelo ohladilo. Narediti moramo vse kar lahko, da oslabimo prejšnje neugodne vtise in ljudem ponudimo vse, kar je za našo državo mogoče.“

Janko Brejc, pismo z dne 6. septembra 1919, citirano po Tamari Griesser-Pečar, Die Stellung der Slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten 1918-1920. Celovec idr. 2010, str. 386.

Janko Brejc se je rodil v Sloveniji 18. novembra 1869. Svoje šolanje je zaključil v Ljubljani in Celovcu ter nato študiral na Dunaju. Poleg svoje dejavnosti kot pravnik se je, med drugim v okviru lastne odvetniške pisarne v Celovcu, v konzervativnem političnem spektru zavzemal za (koroške) Slovence in Slovenke ter postal ena izmed vodilnih osebnosti v vseslovenski ljudski stranki. V začetku leta 1919 je bil imenovan za predsednika slovenske državne vlade in se zavzemal za projugoslovanski izid plebiscita. Umrli je 6. aprila 1934 v Zagrebu.

OPIS GRAFIKE: Poudarjanje slovanske identitete in s tem povezani upi ter želje so bili pomembni dejavniki strategije mobilizacije za državo SHS.

IDENTITÄT(EN) | IDENTITETA/E

Propagandna prizadevanja obeh strani so merila v različne vloge oz. identitete, ki jih združuje vsak posameznik. S kategorijami, kot so nemško, slovensko, delavci, kmetje, socialni demokrati in nacionalisti ali z regionalnimi identifikacijami, so bili različni interesi in upanja povezani s konkretnim rezultatom glasovanja. Ta so bila napolnjena z ustreznimi, včasih povsem diametralnimi argumenti. Primer tega je vera. Nekateri akterji na projugoslovanski strani so prikazovali nevarnost „boljševiške Koroške“, v kateri bi bila lahko ogrožena krščanska vera. Tako so videli, da so njihovi interesi bolje predstavljeni pod okriljem monarhije kot v republiški državni ureditvi. Te strahove so spremljala sklicevanja na nemoralne reforme v Avstriji, na primer na civilno poroko. Proavstrijski glasovi so se na drugi strani bali, da bi katolištvo v večinski srbsko-pravoslavni državi lahko zašlo v neugoden položaj in izgubilo na pomenu.

... zapuščene bodo vaše cerkve ...

„V Avstriji se srečujete z največjim spopadom za vero vaših očetov, za verska svetišča, v katerih je malo upanja na zmago, saj so sovražniki Cerkve v tej državi v večini. [...] Vaši duhovniki se bodo poslovili od vas, vaše cerkve bodo zapuščene, vaši otroci pa brez verouka. [...] Toda kako bo v Jugoslaviji? Razmislite o sledečem: že v preteklosti so se vaše oči usmerile proti jugu, proti Sloveniji; na jugu smo se navdušili nad verskimi vrednotami. [...] Torej, premislite, koroški ljudje in ne zavračajte mojih besed. Moški in fantje, zavedajte se težke odgovornosti pred celim svetom. Vi ženske in dekleta, od nekdaj steber in ponos naših ljudi, ki jim je Bog dodelil vzgojo in ohranitev našega doslej prezrtega ljudstva, v vas naj v teh usodnih dneh zasije nekaj tistega apostolskega duha, ki svoje navdušenje izžareva na vse strani. [...] Z božjo pomočjo in vašo voljo bo dan glasovanja začetek boljšega življenja za naše plemenite ljudi.“

Poslanica generalnega vikariata iz Dobrle vasi/Eberndorf o „dolžnostih vernikov na dan plebiscita“, oktober 1920, citirano po Petru G. Tropperju, Nationalitätenkonflikt – Kulturkampf – Heimatkrieg. Dokumente zur Situation des slowenischen Klerus in Kärnten von 1914 bis 1921. Celovec 2002, str. 167-174.

Matija Randl se je rodil 23. februarja 1847 v Preboldu v Sloveniji. Študiral je teologijo v Gradcu in Celovcu in nato opravljal različne duhovniške oz. cerkvene funkcije. Leta 1905 je postal prošt v Dobrli vasi. V teku dogodkov pred plebiscitom je bil imenovan za generalnega vikarja v delih Koroške, ki jih je zasedla Jugoslavija. Na tem položaju se je strastno zavzemal za priključek k državi SHS. Umrli je 4. avgusta 1927 v Dobrli vasi.

FRIEDE | MIR

Še en markanten motiv je bila vojaška obveznost. Prva svetovna vojna je z milijoni mrtvih zahtevala visok krvni davek, ki se je še povečal s socialnimi in gospodarskimi spremljevalnimi pojavi in posledicami, pa tudi z dodatnimi dogodki, kot npr. špansko gripo (1918-1920).

Glede na to so bili osebni obeti, da bi se ponovno znašli v vojaškem konfliktu ali preživel več let v službi vojske, pomembna tema. Zaradi pariških pogodb je bila v Avstriji vojaška obveznost ukinjena, s čimer so oborožene sile zmanjšali na minimum. Razmere v državi SHS so bile drugačne. Obstajalo je obvezno služenje vojaškega roka in splošno politično stanje je pomenilo, da prihodnjih večjih vojaških konfliktov ni mogoče izključiti. Poleg tega je bilo državno oboroženo nasilje že uporabljeno proti jugoslovanskemu delavskemu gibanju. Razen tega bi v primeru glasovanja za državo SHS za mnoge Korošce to pomenilo, da vojaškega roka ne bi služili republikli, ampak „tujemu kralju“.

Glede na osebne vojne izkušnje iz prve svetovne vojne in neposredne konfrontacije z jugoslovanskimi oboroženimi silami v obrambnem boju oziroma med okupacijo je bil izogib potencialnemu služenju vojaškega roka zagotovo močan motiv pri glasovanju.

... noben narod ne želi moriti, noben narod ne želi požigati ...

„Noben narod si ne želi vojne in noben narod si ne želi trpeti pod vojaško oblastjo! Noben narod ne želi moriti, noben narod ne želi požigati, noben narod ne želi biti pahnjen v lakoto in bedo, v obup in stisko! Toda država, ki ne služi svojemu narodu, sili svoje očete in sinove pod cesarjev plašč, ta jih muči tisočkrat, da bi dosegel svoje lastne imperialistične namene, ljudem nalaga najstrašnejše žrtve, da bi zoper voljo ljudi okrepil svojo moč in oblast in služil drugim interesom.“

Socialdemokratska sporočila za glasovalno območje, 6. oktobra 1920.

V boju za glasove 10. oktobra 1920 so bili med glavnimi „akterji“ na obeh straneh objavljene **brošure, plakati in letaki** - naklada slednjih je dosegla več deset tisoč. Pomembni so bili tudi redno izhajajoči časopisi in revije, kot sta »Kärntner Landsmannschaft« in »Koroško Korošcem« na avstrijski strani ali »Draupost« in »Korošec« na jugoslovanski strani. Glavni organ avstrijskega delavskega gibanja so bila „Socialdemokratska sporočila za območje glasovanja“, za katera se je posebej zavzel Florian Gröger.

OPIS GRAFIKE: Glede na izkušnje iz Prve svetovne vojne so bili obeti grozečega služenja vojaškega roka v državi SHS učinkovit argument za obstanek v Avstriji.

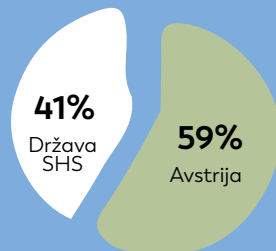
2 JAHRE BIS ZUR VOLKSABSTIMMUNG 2 LETI DO PLEBISCITA

- 26. oktober 1918** Koroški deželni odbor se zavzema za „svobodno, neodvisno državo“. Že pred tem je slovenski državni zbor v Ljubljani najprej zahteval celotno Koroško, kasneje pa približno tretjino dežele.
- 3. november 1918** Premirje, ki je bilo sklenjeno v vili Villa Giusti, konča spopade med Avstro-Ogrsko in antanto.
- 5. november 1918** Čete države SHS prečkajo mejo in zahtevajo območje jugovzhodne Koroške.
- 11. november 1918** Premirje v Compiègneju med Nemškim cesarstvom in antanto velja za uradni konec prve svetovne vojne. „Začasna deželna skupščina“ sklene ustanovitev dežele Koroške in pristop k Republiki Nemška Avstrija.
- 12. november 1918** Razglasitev Republike Nemške Avstrije.
- 5. december 1918** „Začasna koroška deželna skupščina“ se odloči za oborožen odpor proti četam države SHS.
- Začetek januarja 1919** Ponovno zavzetje Podkloštra, napredovanje v Rož in zavzetje Boro-velj
- Sredi januarja 1919** Začetek premirja. Od 16. januarja 1919 so v Gradcu potekala pogajanja o premirju, pri katerih je prisoten ameriški častnik Sherman Miles, ki se ponuja v vlogi posrednika.
- Konec januarja -
začetek februarja 1919** Sherman Miles obišče Koroško kot del „misije Miles“. Sprejme odločitev, da bi morala veljati meja Karavank, ker je celovška dolina gospodarsko-geografska enota. Njegovo poročilo bo posredovano predsedniku Woodrowu Wilsonu, ki je prisoten na pariških mirovnih pogajanjih.
- April 1919** Jugoslovanska ofenziva in ponovni vojaški spopadi.

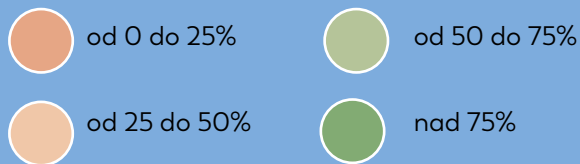
- Maj 1919** Po sklepu na mirovni konferenci v Parizu naj bi prišlo do plebiscita. Ponovno večji napad vojaških enot SHS.
- Junij/julij 1919** Celovec je zavzet. Vlada je premeščena v Špital ob Dravi. Sledi premirje pod nadzorom zavezniške komisije za premirje in sklep o plebiscitu.
- 10. september 1919** Podpis mirovne pogodbe v St. Germainu. Do glasovanja ostaja Koroška ločena z razmejitveno črto (cona A = jugoslovanska uprava, cona B = avstrijska uprava).
- 10. oktober 1920** Koroški plebiscit

STIMMEN ZU ... | GLASOVI O ...

IZID VOLITEV v coni I
volilna udeležba 96%

IZID GLASOVANJA
za Avstrijo

Literatur | Viri

Hellwig Valentin, Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918–1920 (Obrambni boj in plebiscit na Koroškem 1918–1920). Miti in dejstva. Celovec 1993.

Hellwig Valentin, Kärntens "Sturmjahre" 1918-1920. (Koroška „Viharna leta“ 1918-1920) Čas obrambnega boja in plebiscita s posebno pozornostjo do delavcev. Celovec 2000.

Hellwig Valentin, Die Idee einer Kärntner Republik in den Jahren 1918/19. (Ideja o Koroški republiki v letih 1918/19). Celovec 1992.

Haus der Geschichte Österreich (Hiša avstrijske zgodovine), Kärntner Abwehrkampf (Koroški obrambni boj), URL: <https://www.hdgoe.at/kaerntner-abwehrkampf> (dostop dne 9. 7. 2020).

Zemljevid

Grafični prikaz ilab crossmedia, vir: APA/Wiener Zeitung

Der »Fall Kärnten« | »Primer Koroške« kot preizkušnja za pravico narodov do samoodločbe.

Izrek „Koroška nerazdeljena“ je bil skovan že leta 1918 in se je na poti priprav na koroški plebiscit izkazal za enega izmed najmočnejših in najbolj prepoznavnih sloganov. Ohraniti domovino Avstrijo na eni strani in želja po novi prihodnosti v državi SHS na drugi strani sta bili verjetno najmočnejši področji napetosti v javnem diskurzu o koroškem plebiscitu.

Motiv domovine je bil pomemben tudi s širšega vidika: za avstrijsko republiko, ki je pravkar nastala iz ostankov cesarske monarhije. Ta se je že na začetku svojega razvoja in oblikovanja identitete soočala z različnimi znaki razpada: teritorialnimi zahtevami drugih narodov, prizadevanji za ločitev posameznih regij in nenazadnje tudi pomanjkanjem zaupanja v prihodnost te majhne državne strukture. Zato je bil izid koroškega plebiscita za Avstrijo z vidika nacionalne države neizmerne pomena. Tudi država SHS je nastala z reorganizacijo Evrope po prvi svetovni vojni in razpadom cesarske monarhije. Tu so poskusili uveljaviti različne zahteve v procesu nastanka države, ki so jih zaznamovali tako ekonomski kot politični vidiki kakor tudi prizadevanja južnoslovsanske združitve.

Razvoj dogodkov na Koroškem okoli leta 1920 je imel tudi mednarodno komponento. Pravica narodov do samoodločbe, ki jo je razglasil ameriški predsednik Woodrow Wilson, bi morala - vsaj tako trdijo - okrepiti moč odločanja prebivalstva o lastni usodi in domovini. Tako je „primer Koroške“ kot alternativa oblastno-političnim težnjam posameznih držav postal tudi preizkušnja tega novega koncepta.

OPIS GRAFIKE: V okviru plebiscitne propagande sta obe strani razvili barvit in večplastni slikovni svet, ki je postregel tako z običajnimi stereotipi kot tudi osnoval nove simbolike.

#DANES?
#DOMOVINA
IMAŠ IZBIRO?

#PRIHODNOST
#DOMOVINA
IMAŠ IZBIRO!

Je Evropa zate domovina?

KÄRNTEN | KOROŠKA

Med 19. stoletjem so vprašanja o narodnosti, jeziku in identiteti v Evropi občutno pridobila na dinamiki. Po razpadu Avstro-Ogrske monarhije se je ta dinamika odražala v novonastalih državah. Od Južne Tirolske do Moravske so ta proces spremljali intenzivni ozemeljski spori - tudi na Koroškem. Izraz domovina in zahteva po samoodločbi sta imela pomembno vlogo tako na pro-avstrijski kot tudi na pro-jugoslovanski strani. Prva se je sklicevala na zgodovinsko enotnost države, druga pa je argumentirala s stališči na nacionalni in etnični osnovi. V tej „relativnosti narodne samoodločbe“ (Ernst Hanisch) topografska stališča ne smemo izpustiti izpred oči. Zaradi naravne meje Karavank na eni strani in povezovalnega elementa Celovške kotline na drugi, je volilna regija oblikovala geografsko enoto z močnim regionalnim značajem. Ta okoliščina se je, tako kot vprašanja o narodnosti in jeziku, izkazala kot pomemben dejavnik.

... is an economic handicap to the people of the occupied region ...

„Izjemni geografski značilnosti spodnje Koroške sta široka, ravna dolina reke Drave in razgibana ter zahtevna veriga Karavank. Te značilnosti vzpostavljajo geografsko in s tem gospodarsko enotnost spodnje Koroške. Jugoslovanska okupacija dela doline reke Drave predstavlja gospodarsko oviro za prebivalce okupirane regije in je posledično stalen dejavnik, ki teži k motenju miru.“

Poročilo podpolkovnika Shermana Milesa in 2. poročnika LeRoya Kinga Archibaldu Caryju Coolidgeu, 9. februarja 1919, citirano po Ulfriedu Burzu, Historiographische Bruchlinien zwischen Wien und Kärnten – Dokumente zur “Abwehrkampf”-These. V: Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung. Leistungen, Defizite, Perspektiven. Izdali: Hellwig Valentin / Susanne Haiden / Barbara Maier. Celovec 2002, str. 113-149, str. 136.

Sherman Miles, dne 5. decembra 1882 v kraju Washington rojeni ameriški častnik je v začetku leta 1919 z uradno delegacijo prepotoval Koroško, da bi ocenil tamkajšnjo situacijo. Njegove ocene in poročila so pomembno vplivali na nadaljnji potek dogajanja - zlasti na mnenje ameriškega predsednika Wilsona. Po vrnitvi v ZDA je Miles nadaljeval vojaško kariero in med drugim postal vodja obveščevalne službe ameriške vojske. Po drugi svetovni vojni je postal poslanec predstavniškega doma Massachusettsa. Umrli je v Bostonu 7. oktobra 1966.

ÖSTERREICH | AVSTRIJA

Ostane koroških območij pod Avstrijo je bil za mlado avstrijsko republiko temeljnega pomena: v političnem oziroma gospodarskem smislu (kmetijstvo, infrastruktura, hidroenergija itd.), kot tudi na simbolični ravni. Simbolika je bila še posebej temeljna v ozadju mirovnih pogajanj v Parizu, saj je bil njihov izid za avstrijsko delegacijo vse prej kot zadovoljiv. Tako je uspeh pri „koroškem vprašanju“ postal še pomembnejši.

Tako si je državno vodstvo na Dunaju v tem okviru - v nasprotju z dolgoletnimi trditvami - na različne načine: na diplomatski ravni, bilateralno kot tudi med mednarodnimi konferencami, z vojaško podporo med obrambnim bojem in s finančno oz. gospodarsko pomočjo (npr. dostavo hrane) prizadevalo izboljšati položaj oskrbe prebivalstva. Vse to se je dogajalo v nenehnem ravnovesju med podporo Koroški in bližajočim se stopnjevanjem konflikta z Jugoslavijo.

Tako se na naši južni meji (...) odloča o gospodarski sposobnosti preživetja naše celotne države.

„Da bi tu in tam jugoslovansko kraljestvo rešilo nekaj sto Slovencev, je treba na deset tisoče Nemcev podrediti tuji vladavini. [...] In pri tem ta meja pretrga vse naravne gospodarske povezave. Nemška Avstrija izgublja nepogrešljivo železniško linijo od Lienza do Maribora, izgublja zaloge svinca in cinka na Koroškem, izgublja hidroenergijo Koroške in Spodnje Štajerske, izgublja rodovitna območja obeh dežel, ki hranijo ostale. [...] Tako se na naši južni meji ne odloča le o usodi tisočih Nemcev, temveč o gospodarski sposobnosti preživetja naše celotne države.“

21. Seja konstituiranja državnega zbora za Nemško Avstrijo dne 7. junija 1919, str. 519,
URL: <http://alex.onb.ac.at/>.

Otto Bauer, rojen na Dunaju 5. septembra 1881, velja za enega najpomembnejših teoretikov avstrijskega delavskega gibanja in začetnika avstromarksizma, avstrijske šole marksizma, ki se je razvila v prvi polovici 20. stoletja. Kot eden najpomembnejših voditeljev socialdemokratske delavske stranke v Prvi republiki je poleg dolgoletne funkcije poslanca avstrijskega državnega zbora, po prvi svetovni vojni nekaj mesecev opravljal funkcijo državnega sekretarja v Državnem uradu za zunanje zadeve. Med februarškimi dogodki leta 1934 je Bauer odšel v izgnanstvo in se je iz tujine zavzemal za pomen delavskega gibanja. Umrli je v Parizu 5. julija 1938.

OPISI SLIK: „Mirovna pogajanja v Saint Germainu: Karl Renner pri podpisu mirovne pogodbe“ (slika 6) | „Ameriški predsednik Woodrow Wilson prispe v Saint Germain“ (slika 7)

WELT | SVET

Izrazit mejnik v razvoju mednarodne politike in mednarodnega prava je bil princip „pravice do samoodločbe narodov“, ki ga je bistveno oblikoval ameriški predsednik in dobitnik Nobelove nagrade za mir, Woodrow Wilson. Čeprav resničen politični pomen tega koncepta ni bil posebej izrazit pri preureditvi Evrope po prvi svetovni vojni, je bil vseeno pomemben argument, ki je soutiral pot koroškemu plebiscitu in oblikoval mednarodni diskurz. Dogodki na Koroškem so zato še posebej zanimali mednarodne opazovalce/opazovalke. Tudi z nacionalne perspektive so različne države pozorno spremljale dogajanje v južni Avstriji. Nekatere države so se obnašale projugoslovansko, ker so se bale ponovne krepitve naroda, ki ga zaznamujejo Nemci, druge pa so se namerno postavile na avstrijsko stran - na primer Italija, ki je upala na povečanje gospodarskih povezav s Podonavjem (železniške povezave) in izboljšanje oblastnih interesov do nove države SHS.

... da se narodi in države ne smejo prodajati (...), kot da so blago

„Principi, ki jih je treba uporabiti, so naslednji: [...] da se narodi in države ne smejo prodajati od vladarja do vladarja, kot da so blago ali stava v igri, pa čeprav v veliki igri, ki so jo preostale sile sedaj za vedno diskreditirale; [...] da mora biti vsak teritorialni sporazum, ki pride v poštev v tej vojni, v interesu in v korist zadevnih narodov in ne del kakršne koli poravnave ali kompromisa zahtev med rivalskimi državami; [...] da so vse natančno določene nacionalne zahteve deležne največjega zadovoljstva, ki ga je mogoče sprejeti, brez, da bi bilo potrebno uvajati nove ali obujati stare elemente neskladja in nasprotovanj, ki bi lahko uničili mir Evrope in posledično sveta.“

Ameriški predsednik Woodrow Wilson, govor v kongresu 11. februarja 1918. citirano po Heinrichu Lammaschu, Woodrow Wilsons Friedensplan. Briefe, Schriften und Reden des Präsidenten (Pisma, zapisi in govori predsednika). Leipzig / Dunaj 1919, str. 98.

Woodrow Wilson se je rodil v Virginiji 28. decembra 1856 in bil leta 1913 inavguriran kot 28. predsednik Združenih držav Amerike. Kandidat Demokratske stranke je v Beli hiši služboval dva mandata do leta 1921 in poskušal s svojim 14-točkovnim programom in svojo zavezanostjo ustanovitvi Društva narodov dati nove spodbude za usmerjenost mednarodne politike po prvi svetovni vojni. Njegova prizadevanja so bila priznana leta 1919 z Nobelovo nagrado za mir. Woodrow Wilson je umrl 3. februarja 1924 v ameriški prestolnici, Washingtonu.

OPIS GRAFIKE: Poudarjanje domovine, enotnosti ter nedeljivosti dežele Koroške je sodilo k karakterističnim in stalnim motivom pro-avstrijske strani.

WÄCHTER DER DEMOKRATIE | VARUH DEMOKRACIJE

Demokracija zahteva zavzetost, strast in ustvarjalno voljo posameznika, pa tudi močne organizacije, ki jo s skrbnim in preudarnim delovanjem ohranjajo in ščitijo. AK Kärnten (Delavska zbornica Koroške) in ÖGB Kärnten (Avstrijska zveza sindikatov Koroške) sebe vidita kot „varuha demokracije“, kar simbolizira istoimenska skulptura koroškega umetnika prof. Karla Brandstätterja na vhodu v Bahnhofstraße.

AK Kärnten (Delavska zbornica Koroške) in ÖGB Kärnten (Avstrijska zveza sindikatov Koroške) izpolnjujeta to zahtevo pri svojem vsakodnevnem delu za pravičnost in sodelovanje ter za zastopanje, uveljavljanje in zaščito interesov zaposlenih. S tem pomembno prispevata k družbeni koheziji in uravnoveženosti. Vloga „varuha demokracije“ je razvidna tudi iz številnih zgodovinskih dogodkov skoraj 100-letne zgodovine Delavske zbornice Koroške, ki so tesno povezani s to institucijo: naj bodo to prizadevanja za obnovo Avstrije po opustošenju vojne in fašizma, ki je vključevala tudi obnovo stavbe Delavske zbornice, ki so jo uničile bombe, ali pa delovanje socialnega partnerstva, ki se je desetletja odvijalo v teh prostorih in je pomembno prispevalo k blaginji in uspešnemu razvoju republike.

Tudi konkretne zgodovinske epizode, kot je obisk Bruna Kreiskyja oktobra 1972, čigar zavzetost glede vprašanja krajevnih tabel in zaščite manjšin je bila na ulicah sprejeta z besnimi protesti, so del zgodovine institucionalne zastopnosti zaposlenih v službi demokracije.

Tu postavljena skulptura naj bi tako predstavljala spomin in hkrati spodbudo: spomin na pretekle dosežke v boju za ohranitev in nadaljnji razvoj demokracije in spodbudo, da tudi v prihodnosti ostanemo neomajni „varuh“ svobode in pravičnosti.

VÖGB UMETNIŠKA DELAVNICA

Že 25 let ponuja Društvo avstrijskega sindikalnega izobraževanja (VÖGB) Koroške članom in članicam Avstrijske sindikalne zveze (ÖGB) možnost, da odkrivajo in razvijajo svoj kreativni potencial v okviru Umetniške delavnice. Pod vodstvom uveljavljene umetnice Christine de Pauli-Bährenthaler se najmanj enkrat na leto srečajo umetniško navdahnjeni udeleženci in udeleženke iz vse Avstrije, da skupaj spoznavajo oziroma izpopolnjujejo nove tehnike in ustvarjajo konkretne umetniške projekte. Mnogi med njimi vedno spet razstavljajo sami ali v skupinskih razstavah v domovini in tujini in so tako prisotni v javnosti.

Udeleženci in udeleženke VÖGB Umetniške delavnice 2019:

Umetniška delavnica se je leta 2019 osredotočila na tematiko „100 let koroškega plebiscita“. Umetniki in umetnice so se približali tematiki s kritičnim spopadanjem z zgodovinskimi viri in so ustvarjali umetnine s pomočjo postopka prenosa fotografij potch transfer, ki iz današnje perspektive reflektira dogajanje okrog leta 1920. Slike, nastale v okviru Umetniške delavnice, so razstavljene tako v tem razstavnem prostoru kot po vsem posloplju Delavske zbornice Koroške / Avstrijske zveze sindikatov.

Voditeljica tečaja
CHRISTINE DE PAULI-BÄRENTHALER

Erika DRUMEL
Horst DRUMEL
Margret JUCH
Helga KRAKOLINIG
Astrid PAZELT

Gudrun USCHAN
Dorli VANY
Stefanie WRANK
Gerhart WEIHS
Peter WINKLER

www.zusammen-arbeiten.at

1920
2030

Zusammen. Arbeiten.
Skupaj. Delamo.

